

Nasledujúci list sme dostali od profesora politickej filozofie Thomasa L. Pangla z Torontskej univerzity ako reakciu na časti prvého čísla časopisu *Kritika & Kontext* a na otázku do Dišputácií z druhého čísla. Nemyslíme si, že by tieto ostré slová mali zostať bez povšimnutia.

Rozhodli sme sa preto, že v budúcom čísle, ktoré vyjde v decembri 1996, bude tento list predmetom pravidelných Dišputácií. Okrem mojej odpovede, ktorú som už profesorovi Panglovi poslal, by sme radi uverejnili aj vaše reakcie. Keďže chceme poskytnúť miesto čo najväčšiemu počtu odpovedí, nemala by dĺžka vášho príspevku presiahnuť dve-tri strojopisné strany.

Odpovede môžete priniesť osobne do redakcie K&K, na Lazaretskej ul. č. 19, poslať poštou na adresu K&K, P.O.Box 261, 810 00 Bratislava 1, faxovať na číslo 07 / 364 938 alebo poslať E-mailom na adresu: kritika@mbox.bts.sk.

Šéfredaktor

THOMAS L. PANGLE

Vážený pán Abrahám,

ďakujem Vám za ponuku odpovedať na otázku Vášho časopisu o „intelektuáloch a spoločnosti“. Po prelistovaní častí časopisu, ktoré ste mi dodali, musím odmietnuť, nakoľko hlboko nesúhlasím s jeho zameraním.

Mottom Vášho časopisu je slávne či smutne preslávené stanovisko Josepha Schumpetera, ktorým potvrdzuje relativizmus a zatracuje všetkých antirelativistov a tých, ktorí veria v Pravdu (ako napríklad ja), považujúc ich za „barbarov“. Ako Vám vôbec mohlo napadnúť, že by som mohol spolupracovať s takto vyhraneným časopisom? Ako ukážka „barbara“ číslo jeden? Vravíte, že „sledujete moju prácu“. V tom prípade nechápem, ako Vám mohol ujsť môj útok na tú časť Schumpetera a Rortyho, ktorú ste si vzali za motto Vášho časopisu (pozri Zušíľachovanie demokracie, s. 57-58)?

Pri vysvetľovaní a rozvíjaní Vášho úvodného súhlasu so Schumpeterom a Rortym, s ich agresívnou a netolerantnou, ba priam fašistickou formou relativizmu, sám hovoríte, že „pri obrane liberárnej demokracie sa treba postaviť na odpor proti tým, ktorí sú presvedčení, že vlastnia pravdu a vyhlasujú, že našli správny smer.“ Inak povedané, ste proti americkým otcom zakladateľom, proti Deklarácii o nezávislosti a jej zvučnému prevolaniu o „samozrejmych Pravdách“, zakotvených v „zákone prírody a v božej podstate.“ Postavili ste sa proti celej sekulárnej západnej tradícii prirodzeného práva ako aj proti všetkým dôležitým náboženským tradíciám. Ubezpečujem Vás, že moje stanovisko sa diametrálne líši od Vášho: som na strane Jeffersona, prirodzenej pravdy a proti relativizmu, ktorý považujem za najnebezpečnejší a najdeštruktívnejší mravný prúd našej doby.

Váš relativizmus sa nevdokaj približuje Benitovi Mussolinimu, jeho povestnému hodnoteniu relativizmu, kde relativizmus považuje za základ fašizmu (článok nasleduje za listom, poz. red.). Podľa mňa by ste sa mali zamyslieť nad mottom a cieľmi Vášho časopisu. Osobitne by ste si mali položiť otázku, či nechtiac neprispievate k návratu onoho fašistického relativizmu, ktorý do istej miery zodpovedá za hrôzy, ktoré sa udiali vo východnej Európe v tomto storočí. Som presvedčený, že práve nezodpovednosť liberálnych relativistov a relativistických časopisov ako je Váš, prispela k priaznivému prijatiu fašizmu u časti „pokrokových intelektuálov“ vo Vašej časti sveta.

Z nezodpovednosti Vás podozrievam preto, lebo Vaša diskusia o Sokratovi a „sokratovskom ideáli“, ku ktorej žiadate môj príspevok, je ukážkou absolútneho nepochopenia toho, čo Sokrates povedal, urobil a čo zastával. Väčšina názorov, ktoré Sokratovi pripisujete, nie je podložená žiadnym textom. Nikdy nepoužil výraz, ktorý by sa dal preložiť ako „intelektuál“. Nikdy sa nedopustil hrubého omylu, aby zamieňal filozofov s intelektuálmi. Nikdy sa nevysovil o „etike“ autonómie, ako sa mu to snažite pripísať. Sokrates nikdy a nikde „nespochybňoval legitimitu aténskych bohov“. Opak je pravdou: Sokrates opakovane a dôrazne potvrdzoval legitimitu aténskych bohov a nikde to nie je jasnejšie ako v Platónovej Obrane Sokratovej. Sokrates by nikdy nesúhlasil s Vaším nihilistickým a cynicky individualistickým tvrdením, že „brilantnej myslí“, ktorá verejne „lojálne a nekriticky slúži nastolenému poriadku, nech je akokoľvek blahovoľný“, niečo chýba.

Vravíte, že ste navštevovali moje prednášky; nechce sa mi veriť, že ste pozorne počúvali, čo som hovoril o Sokratovi a iných veľkých politických filozofoch.

Váš

Thomas L. Pangle, profesor

BENITO MUSSOLINI
PO STOPÁCH VEĽKÝCH FILOZOFÍ: RELATIVIZMUS A FAŠIZMUS

Il Popolo d'Italia č. 279, 22. november 1921, (in *Opera Omnia di Benito Mussolini*, Edoardo a Duilio Susmel, Florencia, La Fenice, 1955, zv. 17, s. 267-69)

Adriano Tilgher už na šesťdesiatej druhej strane svojej vyčerpávajúcej útlej knižky o „súčasných relativistoch“ dosť jasne naráža na fašistické hnutie:

S úpadkom štátnej moci za útoku proletariátu sme v Taliansku na vlastné oči videli vzostup fašistického hnutia, ktoré hlásalo, že štát „neexistuje“, ale tvoria ho vždy tí, ktorí v štát veria alebo si ho želajú. Fašizmus nie je nič iné, ako absolútny aktivizmus, transplantovaný na úroveň politiky.

Definícia je presná. Adriano Tilgher priraduje týmto tvrdením fašizmus k najväčšiemu súčasnému myšlienkovému prúdu: k relativizmu. Keby Tilgher pravidelne a dôslednejšie sledoval prejavy fašizmu, všimol by si, ako sa vyvíjal, aké zásady vyznával a bez skromnosti musím povedať, že by ma zaradil medzi relativistov, ak nie teoreticky, prinajmenšom prakticky.

V Nemecku je relativizmus trúfalou a ničivou teoretickou konštrukciou. (Možno je to filozofická reakcia na nemeckú porážku a mohla by predchádzať vojenskej odpovedi na túto porážku?) V Taliansku je relativizmus jednoducho faktom. Fašizmus sa stal superrelativistickým hnutím, nakoľko nikdy nepredstieral, že ponúka definitívny program svojho komplexného a pôsobivého stavu myslenia, ale uprednostňuje intuíciu a *ad hoc* reakcie, čoho dôkazy možno nájsť v tomto časopise (*Il Popolo d'Italia*). Všetko, čo som povedal a urobil v nedávnej minulosti, je relativizmus na základe „intuície“. Keby relativizmus znamenal koniec vedeckosti, úpadok „vedeckého“ mýtu, ktorý hlása objavenie absolútnej pravdy, môžem sa pochváliť, že toto kritérium som aplikoval na fenomén socializmu. Vo svojej prednáške v Bologni 3. apríla 1921 som povedal, „že nič na svete nie je grotesknejšie, ako nazývať socializmus vedeckým“ a neskôr, keď som vyvrátil každú „pravdu“ v pochybných, nekoherentných doktrínach socializmu, poprel som akúkoľvek nevyhnutnosť nástupu socializmu samotného.

Ak socialisti z takých či onakých dôvodov veria v pravdu a nevyhnutnosť nástupu socializmu, je to ich problém; bolo však potrebné zabrániť, aby viera v túto pravdu a nevyhnutnosť neopantala aj tých, ktorí nie sú príslušníkmi tejto cirkvi; bolo potrebné v krátkom čase vytvoriť anti-pravdu a anti-nevyhnutnosť vo vzťahu k socializmu.

Rozhodujúcim kritériom, ktoré rozsúdi tieto dve sily je úspech. Socialistov, ktorí veria v socializmus ako v pravdu, ktorí veria v nespochybniteľnú nevyhnutnosť nástupu socializmu je málo, a dokonca aj tých niekoľko sa to ostýcha priznať. Niet dôkazu, že kapitalizmus a civilizácia, ktorú vytvára, by mali nutne viesť k socializmu. Takáto ekonomická a civilizačná následnosť, považovaná za prirodzenú a logickú, je čiste ľubovoľná: odborná kritika jasne odmietla domýšľavosť historicizmu a demokracie, podľa ktorých by sa mali dejiny „usmerniť“, pretože oni anticipujú smer dejín, a dopredu vedia ktorým smerom sa uberá spoločnosť a ľudstvo.

Verilo sa napríklad, že vojna by mala viesť k revolúcii. Pravdou je zrejme opak. Politické transformácie, ktoré sme zažili, majú schopnosť realizovať veľké prestavby. Evolúcií „občana“ predchádza evolúcia devätnásteho storočia.

Hlásalo sa hrozivé obdobie väčšej slobody, väčšej demokracie pri pomernom volebnom systéme. Možné je, že v nasledovných desaťročiach budeme svedkami neslávného konca všetkých takzvaných demokratických výdobytkov. Od vlády mnohých a všetkých nastane možno obrat k vláde niekoľkých či jedného. V ekonomike už experiment s vládou mnohých alebo všetkých skončil nezdarom. V Rusku sa zmenil na diktatúru fabriky. Politici nemôžu naďalej zaostávať za ekonomikou. Osud všeobecného hlasovacieho práva a z neho vyplývajúcich omylov je nejasný. Táto záležitosť sa onedlho prežije. Ľudia možno túžia po diktátorovi.

Ak pod relativizmom rozumieme pohrdanie ustálenými kategóriami, ľuďmi, ktorí veria, že sú nositeľmi nesmrteľnej objektívnej pravdy, nemenných vlastností, a preto sa odmietajú podrobovať neustálej snahe o vlastnú obnovu a pohrdanie tými, ktorí sa chvália, že boli rovní sami sebe, potom nič nie je relativistickejšie ako fašistická mentalita a aktivita. Ak relativizmus a univerzálna schopnosť zmeny sú to isté, potom fašisti, ktorí vždy spravodlivo pohrdali nominalizmom v každom ohľade a kdekoľvek odrážali tak ako pltníci odrážajú svoju plť fanatikov iných strán; skutočnými relativistami *par excellence* sme teda my, ktorí sme mali odvahu zmietnuť fragmenty všetkých tradičných politických kategórií a občas nás nazývali aristokratmi, neskôr demokratmi, revolucionármi, potom reakcionármi, proletármi a potom antiproletármi, pacifistami aj antipacifistami a naša činnosť sa priamo odvodzuje od najaktuálnejších pohybov európskeho ducha.

Máme bytostný odpor k akémukol'vek programu, čo znamená, že namiesto programu sa prisposobujeme okolnostiam podľa zorného uhla pohľadu. Náš agnostický pohľad na režim spočíva v tom, že preberáme od iných strán všetko, čo nám vyhovuje a robí dobre, že odhadzujeme všetko, čo sa nehodí a je nepríjemné, že si robíme posmech zo všetkých socialistických a komunistických záväzkov voči mysterióznej budúcnosti. Toto všetko široko dokumentuje našu relativistickú mentalitu. Nášmu hnutiu postačí jediné východisko: národ. Všetko ostatné vyplynie samo od seba.

Ako tvrdí Tilgher, práve relativizmus „v živote a v teréne“ dokáže svoju absolútnu prevahu nad inteligenciou:

Rovnosť všetkých názorov viedla antických skeptikov k dedukcii, že jediná možnosť je poprieť názor a konanie. Rovnosť všetkých ideológií, a jej fiktívnosť zároveň, viedla moderných relativistov k tvrdeniu, že každý má právo vytvoriť si vlastnú ideológiu a sústrediť všetku svoju energiu na jej presadenie. Obrovské moderné hnutie, ktoré vnieslo do života relativizmus a univerzálny skepticizmus, preč od historicizmu, nie je teda ničím iným než úsilím mohutnej sily života sily, ktorá je novým a teda revolučným výplodom dominantnej ideológie historicizmu, kde minulosť je modla, v mene ktorej sa neguje budúcnosť - striasť sa neznesiteľného jarma a otvoriť cestu k svetlu.“

Fenoméni talianskeho fašizmu by mal Tilgher vnímať ako najvyšší a najzaujímavejší prejav relativistickej filozofie. Ak relativizmus podľa Wahingerovho tvrdenia vychádza z Nietzscheho a jeho knihy *Vôľa k moci*, taliansky fašizmus bol a je najmohutnejším dielom individuálnej a národnej „vôli k moci“.